

Vad Anna: *Drogfogyasztáshoz kapcsolódó prediktív rizikótényezők vizsgálata főiskolások körében*

Témavezető: Dr. Hadnagy József, főiskolai docens

Bevezetés

Mint főiskolai hallgató és mint lassan felnőtté váló gyermek, nap mint nap átélem én is a felnőtté válás időszakának kihívásait, mint sok más kortársam. Ebben a változó életszakaszban nehéz jó megoldásokat találni úgy, hogy megőrizzük a boldogságra, örömeire való képességünket, szem előtt tartva az életminőséget hosszútávon megalapozó értékeket a pillanatnyi, múlt sikerekkel szemben. Sokféle lehetséges megoldási alternatíva közül tudunk választani, melyek a konstruktív életvezetés kialakítását segítik, hiszen a változó kor napról napra egyre több lehetőséget tár fel előttünk. Ennek nyilván vannak előnyei, azonban hátulütői is. A lehetőségek tárháza sok esetben csalogató és biztonságot kínáló, de tudni kell az egyénnek választani, dönteni, mérlegelni, önmagát aktív cselekvő módon megvalósítani. Ez azoknál az embereknél, akik bizonytalan énképpel rendelkeznek, társaik által befolyásolhatóak; új környezetbe kerülnek, ahol új kihívásokkal kell szembenéznük, nem olyan egyszerű feladat. A főiskolai hallgatók, mire belerázódnak a főiskolai létbe, már küszöbén állnak az önálló élet megkezdésének, a családalapításnak, a munka világába való integrálódásnak. Így vannak olyan fiatalok, akik inkább a visszahúzódást választják, vagyis egyre később hagyják el a biztonságot nyújtó felsőoktatási iskolarendszert, amely időt és javakat biztosít mindaddig, míg a személy készen nem áll arra, hogy felnőtt életet éljen. A főiskolai lét olyan életforma, amely sokkal kötetlenebb, erősen befolyásolt a kortársak által; a személyiség még nem elég stabil, az értékorientációk is még formálódnak. Az identitásformálódás sok krízissel jár, amit sokszor társas közegben próbálnak megoldani, és előfordul az is, hogy egészséget károsító megoldási alternatívákhoz fordulnak. Az egyik egészségkárosító megoldási technika a tudatmódosító szerek használata, vagyis a drogfogyasztás.

Ez a jelenség napjainkra egyre nagyobb számú esetet ölel fel, ami nagy valószínűséggel csak nőni fog az elkövetkezendő évek során. Azonban minden jelenség kapcsán nem csupán a jelent, hanem a múltbeli eseményeket is vizsgálnunk kell. Drogfogyasztó személyek élettörténetét vizsgálva több elemet is megszületett, amelyek a drogfogyasztás kialakulásáért a személyek életében jelen lévő, drogfogyasztásra hajlamosító tényezőket állapítottak meg. Több kutató is (Rácz, 1988; Gerevich, 2001; Pikó 2007) írt ebben a témában, és végzett megfigyeléseket. Ezek a kutatók megállapítottak a hajlamosító tényezők között olyan elemeket, amelyek előre jelző értékkel rendel-

keznek, vagyis prediktívek lehetnek egy személy drogfogyasztásának kialakulására. Azonban kevés kutatás áll rendelkezésre a felsőoktatási intézményekben tanulók drogfogyasztásra hajlamosító, prediktív tényezőkben való érintettségéről. Így kutatásom célja az, hogy feltárjam a főiskolások prediktorokban való érintettségét.

A kutatás során alkalmazott elméleti koncepció

A kutatás során rendelkezésemre állt Lorain (1991) és Swaim (1991) prediktorrendszere, amelynek elemeit megvizsgálva látható, hogy két nagy társadalmi szintből vezethetők le a rendszerelemek. Az általuk megnevezett individuális-intraperszonális prediktorok az egyéni szintből, a környezeti-interperszonális prediktorok pedig az egyént körülvevő környezetet vizsgálva érhetőek és találhatóak meg. Ezért az egyén és az őt körülvevő környezetet magyarázó, leíró és dinamikus elméletek segítségével megtalálhatóak az egyén személyiségének fejlődésben (Eysenck kétdimenziós személyiségelmélete, Cloninger temperamentum- és karaktermodellje, Erikson-féle fejlődésmélete), valamint az őt körülvevő környezet működésében rejlő diszfunkcionalitások (alap-, primer és szekunder csoportmechanizmusok vizsgálata), amelyek predesztinálhatják az egyén drogfogyasztásának bekövetkeztét. Azonban úgy gondolom, hogy az egyén drogfogyasztásának kialakulásában a társadalmi szinten kialakult diszfunkcionalitások, működési mechanizmusok is fontos szerepet játszanak. Ezért hazai kutatók (Rácz, 2001; Hoyer, 2001; Komáromi, 2001) kutatási eredményit, illetve a társadalmi szinten zajló jelenségeket leíró és magyarázó elméleteket (Dürkheim és Merton anómiaelmélete, konfliktuselmélet, racionális döntés elmélete) vizsgálva kiegészítettem Lorain és Swaim rendszerét a kulturális prediktorok rendszerével.

Rizikótényezők szerepe a drogfogyasztás kialakulásában

Vizsgálatok során megállapították a kutatók (Lorain, 1991; Swaim, 1991; Gerevich, 2001; Bácskai, 2001), hogy a drogfogyasztó személyek élettörténete során vannak olyan tényezők, amelyek előre jelezhetnék volna a vizsgált személy drogfogyasztását, ha időben észrevették volna. Ezek a tényezők a vulnerabilitáshoz, azaz a sebezhetőséghez kapcsolódnak. Minden ember személyisége valamilyen mértékben sebezhető, sérülékeny, vagyis vulnérabilis, és vannak olyan események a személy életében, amelyek ezt a sérülékenységet fokozhatják. Ez minden személy életében más, de mégis hasonlóságokat lehet felfedezni. Ezeket az eseményeket rizikótényezőknek lehet nevezni. Vannak olyan rizikótényezők, amelyek előre jelezhetik az egy személy életében később bekövetkező drogfogyasztást. Ezeket a tényezőket, amelyek tehát előre jelző rizikótényezők, prediktoroknak nevezzük.

Prediktorok

A prediktorokat lehet csoportosítani eredetük, időbeni megjelenésük és hatásuk alapján. Eredetük, vagyis megjelenési „helyük” szerint megkülönböztetünk biogenetikai, intraperszonális és interperszonális prediktort (*Bácskai és Gerevich, 1997*). Ha a prediktoroknak csak az eredetével számolunk, az egyén életére gyakorolt longitudinális hatásokról beszélhetünk.

Azonban – ha a prediktorok megjelenésének idejét is vizsgáljuk – láthatjuk, hogy vannak olyan prediktorok, amelyek azonos időben jelennek meg az egyén élettörténetében. Mivel több prediktor jelenhet meg egy időben az adott személy életében, ezért a prediktorok egymás vulnerabilitását erősítve fejthetik ki hatásukat. Ezért nem csak hosszmetriában befolyásolja az egyén élettörténetét kettő vagy akár több prediktor megjelenése, hanem keresztmetriában is.

Hatásuk alapján megkülönböztetünk oki és közvetítő prediktorokat. Az oki prediktorok azon prediktorok, amelyek hosszú ideig kifejtik hatásukat, átívelnek több fejlődési korszakon, sőt: az egész életen át. Ezekből más prediktorok is kifejlődhetnek. Az oki prediktorok nem minden esetben nevezhetőek a drogfogyasztói magatartás okának, nyilván azért, mert nem minden rizikótényező prediktor, és számba kell venni a prediktív értékkel nem rendelkező rizikótényezőket is abban az esetben, ha a drogfogyasztás kialakulásának okát keressük.

A közvetítő prediktorok azok a prediktorok, amelyeken keresztül az oki prediktorok közvetve fejtik ki hatásukat, vagyis ezeken keresztül befolyásolják azt, hogy milyen drogfogyasztói magatartás alakul ki. Ezeken keresztül a kora gyermekkori hatások közvetítődnek. Ilyenek a család, az iskola és a személyiség prediktorai. Mivel az ezeken a területeken keletkezett diszfunkcionalitások teret engednek a kortársak növekvő befolyásolásának, végül a kortárshatásokon keresztül befolyásolják a drogfogyasztást. Vagyis oki prediktoroknak nevezhetjük a szocializációban keletkezett regressziókat a tinédzserkorig bezárólag. A regresszióból keletkezett „tünetegyüttesek,” diszfunkciók (mint például a bizonytalanság) lesznek azok a szocializációs rések, amik teret engednek a serdülőkor vulnerabilitással rendelkező tényezőinek (mint pl. a kortársak befolyásolásának). Az élettörténetből kiragadott prediktornak kicsi vagy hamis a prediktív értéke, csak a prediktorok kombinációinak van valós előrejelző értéke.

A prediktorok rendszere

Ahogy már fentebb is írtam, ezek a prediktorok olyan tényezők, amelyek rendszert alkotnak. Ebben a részben szeretném bemutatni a prediktorok rendszerét, majd a következő részben elemezni a prediktorok rendszerének tulajdonságait.

I. Individuális-intrapersonális prediktorok

1. Biogenetikai prediktorok:

- az elsőfokú vérrokonok addiktív, rendszeres drogfogyasztása;
- az intrauterin, prenatális droghatás (elsősorban nikotin, alkohol, opioidok, kokain, marihuána, fenciklidin, amfetaminok);
- a drogfogyasztásra nem specifikus neurológiai sérülékenység;
- az intrauterin és prenatális táplálkozási problémák.

2. Pszichoszociális fejlődési visszamaradottság prediktorok:

- a „nehéz gyermek” tünetcsoport: hiperaktivitás-impulzivitás, figyelmi-szocializációs problémák, antiszociális viselkedés, tanulási nehézségek;
- az alacsony önértékelés;
- a viselkedési rendellenesség (conduct disorder);
- az érzelmi labilitás;
- az alacsony önkontroll-képesség;
- a pszeudo-szociabilitás;
- a jutalom-dependencia.

3. Demográfiai prediktorok:

- férfi nem;
- bizonyos kisebbségi csoportok (a feketék, a spanyolok, az amerikai indiánok);
- az emigránsok leszármazottai;
- egyéb etnikai csoportok;
- a 15 éves kor előtt kezdett drogfogyasztás.

II. Környezeti-interperszonális prediktorok:

1. Családi prediktorok:

- az anyai alkoholizmus,
- az anya-gyermek kapcsolat rossz minősége,
- a fiúgyermek anyai alkoholizmusa,
- a családi diszharmónia,
- szülő-gyermek konfliktusok,
- a gyermek 6 és 12 év közötti életkora a családtagok szerfogyasztásának ideje alatt,
- az érzelmi depriváció,
- a gyermekkori fizikai és szexuális abúzusok,
- az autoriter és permisszív szülői nevelési stílus,
- az apai alkohol- és drogabúzus,
- a multiplex családi szerfüggőség,

- a drogfogyasztó idősebb testvér.

2. Iskolai prediktorok:

a) Beilleszkedési zavarok:

- osztályismétlés,
- iskolakerülés, csavargás,
- az iskolából való eltanácsolás és kizárás.

b) Kognitív funkciózavarok és tanulási nehézségek:

- neuropszichológiai készségzavarok,
- olvasási teljesítménytöbblet.

3. Kortárs prediktorok:

- szociabilitás a kortárskapcsolatokban,
- normatív, drogfogyasztást elváró és drogfogyasztói mintákat közvetítő kortárs csoport;
- a drogfogyasztó „kortársnyalábok,”
- a korai szexuális aktivitás,
- a házasság előtti terhesség,
- a házasság előtti együttélés.

III. Kulturális prediktorok:

- a társadalom viszonya az alkohol és a droghasználathoz, ill. a dohányzáshoz;
- a reklám és a tömegkommunikáció hatásai;
- a törvényi és jogi szabályozás, valamint a társadalom (a „felnőtt” társadalom) értékrendje;
- a társadalom milyen perspektívát tud nyújtani a fiataloknak, ill. a fiatalok csoportján belül is az alacsony iskolai végzettségű, hátrányos helyzetű, munkanélküli fiataloknak;
- hogyan kezeli a társadalom az ezekhez köthető szociális problémákat;
- hogyan készíti fel a fiatalokat a társadalmi változásokra és egyenlőtlenségekre.

A prediktorok rendszerlemeinek bemutatása

A biogenetikai prediktorok a gyermek születés előtti időszakából erednek. A méhen belüli gyermek és a környezete – mint például az édesanya életvitele, érzelemléleke – közötti kölcsönhatások által kialakult szövődeményeket jelentik. Az intraperszonális prediktorok csoportjába tartoznak azok a személyiségbeli jellemzők, illetve viselkedésminták, amelyekkel az egyén rendelkezik. Az interperszonális prediktorok csoportját a pszichoszociális fejlődési visszamaradottság jellemzi, amely többnyire az Erikson által leírt fejlődési

fázisok veszteségeiből adódik. Azonban a felnőtté válás befejeződéséig még találkozunk a gyermek a társadalomba, kultúrába ágyazódott prediktorokkal, amelyek a médián, törvényeken keresztül közvetítve, a nagy társadalmi szociális közegben irányítja a fiatalok drogfogyasztási szokásait.

Rácz (2001) is leírta az általa tapasztalt kockázati faktorokat, azonban ő nem prediktorokat, hanem csupán rizikótényezőket írt le. Az ő megállapításai és felosztása hasonló a Swaim által leírtakhoz. Ő is megkülönböztet pszichológiai kockázati faktort, pszichoszociális fejlődési visszamaradottságot, családi kockázati tényezőket és kulturális hatásokat. Azonban összességében elmondható az ő rendszerére, hogy a felsoroltak inkább a korai személyiségre negatívan ható tényezők serdülőkorban megjelenő következményei és hatásai, mint pl. „a stresszel való megküzdési készségek hiánya: a problémamegoldás képtelenségének elfedése drogokkal” (Ritter, 2001). Ebből fakadóan olyan tényezőket is beleírt a felosztásába, amelyek a serdülőkor fejlődési szakaszára jellemző kockázati magatartások formájában, mint pl. „a droghasználat mint izgalomforrás” jelennek meg. Fontosnak tartom kiemelni az egyik Rácz által leírt kockázati faktort, amely a drogozással kapcsolatos elvárások és korábbi tapasztalatok, valamint a drogokkal kapcsolatos pozitív elvárások („jó,” „izgalmas,” „érdekes”) formájában jelentkezik. Ez a rizikófaktor megjelenik Komáromi (2001) írásában is.

Komáromi a drogok sajátosságaiként írja le ezeket, úgymint a vonzerő, pozitív hatások, hozzászokást és függőséget kiváltó hatás, megnövekedett kínálat, elérhető határ. Úgy gondolom, hogy ez is egy rizikótényező, azonban nem válik prediktorrá, mert a gyermek megítélése a drogok fogyasztásának hatásairól, következményeiről a környezet által alakul ki a primer és szekunder csoportokon keresztül, amelyek interakcióikkal, viselkedésmintáikkal befolyásolják a gyermekben kialakuló képet. Akár a szülők legális és illegális szerek használata alapján illetve a társadalom szerekre vonatkozó megítéléséből alakul ki.

Rácz és Swaim rendszerében is szerepel a családban történő fizikai és szexuális bántalmazás, amely szintén az érzelmi kapcsolatok minőségére hat negatívan. A gyermekben kialakul egy negatív önkép, amelynek fő motívuma, hogy nem szerethető. Amikor a szeme láttára egy másik családtagját bántalmazzák, mint például az édesanyját, hasonló traumák és érzelmi labilitás alakulhat ki a gyermekben is.

Swaim eredet-prediktorai között olyan tényezőket említ, amelyek mindegyike az agresszió bizonyos megnyilvánulási formája: az autoriter szülői nevelés, a fizikai és szexuális bántalmazások, maga a drogfogyasztás, érzelmi depriváció, szülői konfliktusok. Ezek leginkább frusztráció-agressziók és autoagressziók következményei. Az agressziók esetében frusztráció ér egy személyt, aki a frusztrációját más személyen vagy önmagán végzett erőszakos, agresszív cselekmények által vezeti le. Vagyis az elkövető személyekben

kialakul az akadályoztatás megtapasztalása, amely nem minden esetben a frusztráció okozója felé irányuló erőszakos cselekményekben vezetődik le. Az agresszió megjelenésének bármely formája rontja az önértékelést, akadályozza a személyiség fejlődéséhez szükséges kognitív funkciók fejlődését és gyengíti, esetleg meggátolja az érzelmi kapcsolatokban való elmélyülést. Ez azért is fontos, mert a prediktorok hatásmechanizmusainak kutatása során leírtak (*Bácskai és Gerevich, 2001*) olyan protektív tényezőket, amelyek gyengítik a prediktorok személyre gyakorolt hatását. Ilyen például az apa erőszakos megnyilvánulásaival szemben az idősebb testvérek moderáló funkciója, amely mintegy megszüri az apa erőszakos megnyilvánulásait; kamasz konvencionalitása, amelyet erősít a szülőkhöz való erős érzelmi kötődés; illetve a kamasz és az apa közötti erős kötődés, a szülők házassági harmóniája és az anya pozitív attitűdje a kamasszal szemben (*Ritter, 2001*).

A környezeti-interperszonális prediktorokon belül találhatunk iskolai prediktorokat, amelyek prediktív értékkel rendelkeznek. Olyan tényezőket sorol fel, mint az osztályismétlés, az iskolából való eltanácsolás, kizárás, az iskolakerülés és a csavargás. A gyermek esetleges deviáns viselkedése vagy már eleve a közösségből való kiutasítás vonja maga után az intézmények, közösségek azon válaszát, amely a teljes elutasítást és az el nem fogadás érzését közvetíti a gyermek felé. Tehát az iskolai és a kortárs prediktorok lehetnek azon közvetítő prediktorok, amelyekeken keresztül más prediktorok kerülnek felszínre. Ezek alapján úgy gondolom, hogy az eredet-prediktorok csoportjában az individuális-intrapersonális és a környezeti interperszonális prediktorokon belül, a család hordoz magában oki prediktorokat, amelyek az iskolai és kortárs közvetítő prediktorokon keresztül a drogfogyasztásra hajlamosító hatásukat felszínre emelik.

A Swaim által leírt eredet-prediktorok között megtalálhatunk demográfiai rizikótényezőket is. Ezek a rizikótényezők: a férfi nem, bizonyos kisebbségi csoportok, az emigránsok leszármazottai, egyéb etnikai csoportok, illetve a 15 éves kor előtt kezdett drogfogyasztás. Bár ezeket a prediktív rizikótényezőket a magyar kutatók (*Rácz, 2001; Komáromi, 2001*) nem írták le a rizikótényezők összegyűjtésekor, a szociológiai devianciamegközelítések azonban arra engednek következtetni, hogy igen is fontosak a drogfogyasztásra hajlamosító, prediktív értékkel rendelkező rizikótényezők leírásakor; hiszen az országokban élő kisebbségek és emigránsok csoportjai, illetve leszármazottai között megfigyelték a transzgenerációs stressz jelenségét. Ez azt jelenti, hogy egy generációban átélt stressz, trauma átörökítődik a következő generációkra, azonban azt a traumát a következő generációk nem élik át. Az emigránsok esetében is felmerül a valahova tartozás kérdésköre, az új környezetbe való integráció és a traumák feldolgozása.

A kulturális prediktorok nem szerepelnek Swaim eredet-prediktorai között, azonban Rácz a rizikótényezőket vizsgálva külön rizikótényező-

csoportként gyűjti össze a társadalom által hordozott rizikófaktorokat. Olyan rizikótényezőket ír le, mint a társadalom viszonya az alkohol- és a droghasználathoz vagy a dohányzáshoz; a reklám és a tömegkommunikáció hatása, a közvetlen alkohol- és dohányreklámok, illetve a reklámok keltette szükségletek, amelyeket droghasználattal lehet kielégíteni. A törvényi és jogi szabályozás, valamint a társadalom (a „felnőtt” társadalom) értékrendje elítéli, elfogadja a drogfogyasztás tényét, vagy szemet huny felette. Az iskolai beilleszkedési problémák, a rossz tanulmányi eredmény, valamint az iskola reakciója ezekre a problémákra (beleértve a droghasználatot is) elmélyítheti a fiatalok elidegenedését a társadalmilag elfogadott értékektől és intézményektől; következetesképpen fokozhatják a droghasználatukat is. Ha jól megfigyeljük, ezek olyan tényezők, amelyek befolyásolják a felnövő egyének világlátását, illetve életpályamodellt nyújtanak az egyének számára. Nyilván olyan életpályamodellt, amelyben tükröződnek a társadalom diszfunkciói. Ezek a rizikótényezők már a gyermek születésétől kezdve részei az életének; a családon, valamint más primer és szekunder csoportokon, illetve az általa használt telekommunikációs eszközökön keresztül közvetítődnek felé.

Ez alapján úgy gondolom, hogy vannak a társadalomnak olyan diszfunkcionális elemei, amelyek előre jelezhetik, hogy a társadalomban be fog következni a drogfogyasztás. A felsoroltakon felül olyan diszfunkciókra gondolok, hogy a társadalom milyen perspektívát tud nyújtani a fiataloknak, ill. a fiatalok csoportján belül is az alacsony iskolai végzettségű, hátrányos helyzetű, munkanélküli fiataloknak. Hogyan kezeli a társadalom az ezekhez köthető szociális problémákat? Hogyan készíti fel a fiatalokat a társadalmi változásokra és egyenlőtlenségekre?

A kutatás

A kutatás során vizsgált kérdések és a vizsgálati módszer

Kutatásom célja, hogy felmérjem a főiskolások prediktív rizikótényezőkben való érintettségét, így célom a tudásbővítés egy olyan célcsoport esetében, amely még kevésbé vizsgált drogfogyasztásra hajlamosító tényezők tekintetében.

Az alapsokaságot a főiskolásokból véletlenszerű mintavételi eljárással vizsgáltam meg, így az alapsokaságban szereplők kritériuma csupán az volt, hogy 18 életév feletti személy legyen, aki az általam kiválasztott főiskolára jár, tehát egy felsőoktatási intézményen belül történt a mintavétel. 150 kérdőív került lekérdezésre az intézményben, azonban ez a szám nem kínál releváns adatokat.

Az elméleti háttérre alapozva arra voltam kíváncsi, hogy a vizsgált populációban az individuális intraperszonális prediktorok meghatározó jellege mellett, a környezeti-interperszonális prediktorok közül a kortárs prediktorok

kiemelt szerepet kapnak-e a drogfogyasztás kipróbálásának okai között. Azt is vizsgáltam, mennyiben helytálló az a hipotézisem, hogy a populációban végzett vizsgálat által, vulnerabilitás és protektivitás alapján csoportok képezhetők, melyek leírhatóvá teszik a populáció vulnerabilitásának és protektivitásának jellemzőit. Tehát a kutatás során ezzel a két hipotézissel dolgoztam.

Kutatásom módszere egy általam készített kérdőív, amelyet főiskolás hallgatók interneten töltöttek ki. A kérdőívben a hajlamosító tényezőket tettem mérhetővé. A kérdőívből kiderül, hogy számszerűen milyen mértékben érintettek a prediktív tényezők tekintetében, tehát kvantitatív jellegű a kutatás. A kérdőívben a kérdések a főiskolások orientációjára és jellemzőire vonatkoztak. Az eddigi életük során bekövetkezett eseményekre, történésekre, illetve az egyes prediktorokhoz kapcsolódó véleményükre vonatkozó kérdésekkel a rizikótényezőkben való érintettségüket vizsgáltam.

A kérdőív nem tartalmazza a biogenetikai eredet-prediktorok felmérését, mert annak tudása, megítélése nem minden esetben biztosított az egyének számára. A kérdőív a kitöltő oldaláról magas fokú bizalmat, intimitást igényelt. A biogenetikai prediktorok lekérdezésével ez a magas fokú intimitás nőtt volna, ami viszont ronthatta volna a kitöltő válaszadási hajlandóságát. A kérdőív eredményeinek kiértékeléséhez az SPSS programot használtam.

A kutatás eredményei

Ahhoz, hogy választ kapjak a kérdéseimre, elsőnek azt kell tisztázni, hogy milyen illegális szerfogyasztói magatartás figyelhető meg a mintában.

1. ábra: Főiskolások illegális szerhasználatának gyakorisága napjainkban

A vizsgálatban részt vevők közül 68-an nem fogyasztottak még semmilyen illegális szert, 39-en egyszer már kipróbálták és 43-an legalább egy évben ötször fogyasztanak valamilyen illegális szert; illetve legfeljebb naponta fogyasztanak valamilyen illegális szert (1. ábra). A 110 lányból 59 nem próbált még ki semmilyen illegális szert, 31 viszont egyszer már kipróbálta valamilyik illegális szert és 20 pedig rendszeresen, vagyis egy éven belül leg-

alább ötször, legfeljebb napi szinten használ valamilyen illegális szert. A 40 fiúból 9 nem fogyasztott még semmilyen illegális szert; 8 egyszer már kipróbálta és 23-an pedig legalább évente ötször és legfeljebb napi szinten fogyaszt illegális szereket. Ezekből arra lehet következtetni, hogy a férfiak, bár kisebb számban vannak jelen a mintavételben, a válaszaik alapján mégis nagyobb arányban fogyasztanak rendszeresen valamilyen illegális szert.

Az eddigi adatokból megállapíthatjuk azt a tényt, hogy a férfi nem valóban prediktorként fogható fel a drogfogyasztás tekintetében, illetve, hogy a vizsgálatban résztvevők többsége nem fogyasztott vagy egyszer fogyasztott valamilyen illegális szert eddigi életében. A legtöbben (53 fő) a 15. és a 18. életévük között próbáltak ki elsőként valamilyen illegális szert. A vizsgálatban részt vevők körében a legtöbbet használt illegális szer a maruhiána, illetve a herbál volt. A rendszeres szerhasználók (24 fő) pedig a „19-től napjainkig” időszakra teszik az első szerhasználatukat. Az elemzés során ennek a jelenségnek keresem a magyarázatát.

A megfigyelt illegális szerfogyasztói magatartás vizsgálatát az individuális-intraperszonális prediktorok elemzésével kezdem, hiszen azok vulnérabilis ereje a legmeghatározóbb az illegális szerfogyasztói magatartás kialakulásában.

Individuális-intraperszonális prediktorok

Az elméleti koncepcióra alapozva négy prediktort emelnék ki az individuális-intraperszonális prediktorcsoport bemutatására. Ezek az alacsony önkontrollképesség, a jutalom-dependencia, a negatív önértékelés és az érzelmi labilitás. A vizsgált személyekről elmondható, hogy többségük nem érintett a negatív önértékelés (22 fő tartotta jellemzőnek önmagára) és a rossz önkontrollképesség (11 fő tartotta jellemzőnek önmagára) tekintetében, azonban a jutalom-dependencia (67 fő tartotta jellemzőnek önmagára) és az érzelmi labilitás (50 fő tartotta jellemzőnek önmagára) már egy sokkal megoszlóbb tendenciát mutat. Azonban az illegális szerfogyasztás és a tényezők között együttjárás nem figyelhető meg ($\text{Sig} < 0,5$). Így elmondható, hogy nem veszélyeztetettek a vizsgált személyek az individuális-intraperszonális prediktorok tekintetében. Az individuális-intraperszonális prediktorokon belül van még a demográfiai prediktorok csoportja.

A mintában 5 olyan személy van, aki 15 éves kora előtt próbált ki valamilyen illegális szert. Közülük ketten egyszer próbáltak ki valamilyen illegális szert és hárman vannak, akik rendszeresen fogyasztanak valamilyen illegális szert. Tehát a mintára csak kevés százalékban jellemző, hogy 15 éves koruk előtt kipróbálnak valamilyen illegális szert, viszont azon személyek, akikre ez jellemző, nagy valószínűséggel fogyasztóvá válnak. Tehát a 15 éves kor előtti drogfogyasztás prediktora, amely szerint a 15 éves kor előtti drogfogyasztás kialakíthatja a későbbi rendszeres fogyasztást, valósnak mondható.

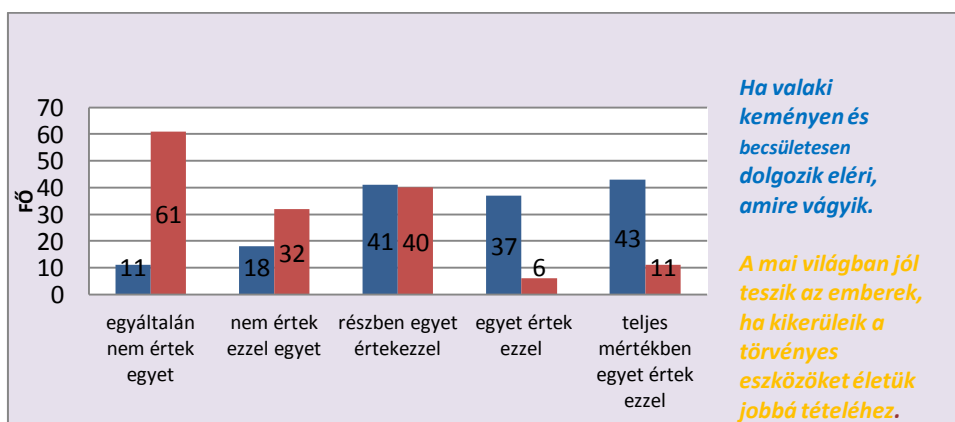
Környezeti-interperszonális prediktorok

A környezeti-interperszonális prediktorok estében azonban együttjárás mutatkozott a vizsgált személyeknél, az egyének és a szülők illegális szerhasználata között. A mintában 10 illegális szerfogyasztó édesapát számolhatunk, 8 édesapának a gyermeke vált rendszeres illegális szerhasználóvá, 1 esetben egyszeri használóvá, és szintén 1 esetben nem fogyasztott még semmilyen illegális szert (Sig=0,001). Az édesanyák esetében a mintában 5 illegális szerfogyasztó édesanyát számolhatunk, 4 édesanya gyermeke vált rendszeres illegális szerhasználóvá, 1 esetben pedig egyszeri használóvá vált (Sig=0,009). Amit tehát bizonyít a vizsgálat, hogy a vizsgálatba bevont személyek esetében a szülők illegális szerfogyasztása predesztinálja gyermekük szerfogyasztásának bekövetkeztét.

A kortárshatások markánsan jelen vannak a főiskolások életében. Fontos számukra a közösséghez tartozás élménye. Azok a személyek, akik rendszeresen találkoznak baráti közösségeikkel, rendszeresen fogyasztanak is valamilyen legális szert, azonban ez nem normatív jellegű, vagyis nem csoportelvárás; a csoporthoz tartozásnak nem feltétele a tudatmódosító szerek használata (Sig. = 0,000). De akkor milyen kortárshatások érvényesülnek? A kutatás során kiderült, hogy a kortársaikhoz kapcsolódó érzelmi viszonyok azok, amelyek meghatározzák azt, hogy kipróbálnak-e valamilyen illegális szert (Sig.= 0,000), illetve kiderült az is, hogy az illegális szer mint eszköz jelenik meg az egyéneknél, kortárskapcsolataik intimitásának fokozásához vagy egyáltalán a kortárskapcsolataik kialakításához (Sig.= 0,000).

Kulturális prediktorok

2. ábra: A társadalom milyen perspektívát tud nyújtani a fiataloknak prediktorra adott válaszok

A táblázat adataiból megfigyelhető, hogy a vizsgált személyek többsége úgy érzi, hogy a társadalom által kitűzött célokat a társadalom által biztosított

eszközök segítségével elérhetőnek tartja. Ebből arra tudok következtetni, hogy nem látják kilátástalannak élethelyzetük javításának lehetőségét. A felnőtt társadalom és a jogi szabályozás által közvetített megítélés (a drogfogyasztásról) között némi disszonancia fedezhető fel.

A prediktorok rendszerének sajátosságai a vizsgált személyek között

Fontos kiemelni a kutatás során felfedezett prediktorok közötti összefüggéseket. Már fentebb említettem olyan összefüggéseket, ahol a prediktorok közvetlen kapcsolatba hozhatóak az illegális szerfogyasztói magatartással (férfi nem, 15 éves kor előtt kezdett szerfogyasztás, szülők illegális szerfogyasztása). Azonban a rendszerelemek között megtalálhatóak olyan összefüggések, amelyek közvetve, egymásra hatva befolyásolják az illegális szerfogyasztói magatartás kialakulását, ezzel beindítva a rendszer cirkuláris hatásait és működését. Ilyen kapcsolat fedezhető fel az anyával kialakult bizalmi kapcsolat és a pozitív önértékelés között (1. ábra). A táblázatból láthatjuk, hogy a vizsgált személyek többsége pozitív önértékeléssel rendelkezik, és azon személyek többsége, akik pozitív önértékeléssel rendelkeznek, az édesanyjukkal is pozitív, bizalmas kapcsolatban állnak (Sig.= 0,008). Ebből arra lehet következtetni, hogy az önértékelés (ami egy, az illegális szerfogyasztás kialakulását meghatározó tényező) vulnerábilis vagy protektív irányba fejlődését az anyával való kapcsolat minősége nagyban meghatározza.

3. ábra: A pozitív önértékelés és a pozitív anya gyermek kapcsolat közötti összefüggés

Kereszt-tábla							
Count		amikor támad egy ötletem nem valósítom meg mert nem sikerülne					Total
		egyáltalán nem igaz rám	egyáltalán igaz rám	részben igaz rám	igaz rám	teljes mértékben igaz rám	
anyával bizalommal megbeszélem a problémáimat	egyáltalán nem igaz rám	3	1	2	1	0	7
	egyáltalán igaz rám	3	1	6	2	3	15
	részben igaz rám	11	9	4	3	0	27
	igaz rám	17	20	6	4	0	47
	teljes mértékben igaz rám	29	15	2	6	2	54
Total		63	46	20	16	5	150

Reflektálás a hipotézisekre

Az első hipotézisemet a Swaim és Lorain által szerzett információra alapozva állítottam fel, miszerint az intraperszonális prediktorok a legmeghatározóbbak a drogfogyasztás kialakulásában. A főiskolások többnyire nem veszélyeztetettek az intraperszonális prediktorok tekintetében, így többségüknél nem alakult ki addiktív, illegális szerfogyasztás. Az eredmények alapján elmondható, hogy a főiskolások érintettek a kortársak befolyásoló hatásában,

azonban többségüknel ez sem vezet az addiktív, illegális szerfogyasztáshoz. Ezek alapján úgy gondolom, hogy ez a hipotézisem igazolódott.

A második hipotézisemet a prediktorok közötti összefüggések vizsgálatával lehet igazolni, hiszen, ahol összefüggés mutatkozik a prediktorok között, ott valamilyen hatást gyakorolhatnak egymásra. Ahogyan azt az elméletben már leírtam: egymás vulnerábilis erejét erősítik vagy gyengítik. A prediktorok közötti összefüggések alapján láthatjuk, hogy a család harmonikus működése és az édesanyával való pozitív kapcsolat ellensúlyozhatja a más prediktorok (önértékelés) vulnerábilis erejét. Azonban ahhoz, hogy konkrét csoportokat tudjunk képezni vulnerabilitás és protektivitás alapján, nemcsak egy célcsoportot kellett volna megvizsgálni, hanem több, különböző demográfiai háttérrel rendelkező és különböző társadalmi rétegben élő személyt. Ennek segítségével megláthattuk volna a társadalmi rétegek prediktorokban való érintettségének különbözőségeit és hasonlóságait. Így csupán annyi információval rendelkezünk, amely alapján a főiskolások prediktorokban való érintettségét láthattuk meg; és arra következtethettünk, hogy a prediktorok, amelyekkel rendelkeznek, a protektivitás és vulnerabilitás faktorán inkább a protektivitás felé mutatnak. A főiskolások drogfogyasztási szokásaira tehát inkább az jellemző, hogy vagy nem fogyasztottak eddig semmilyen illegális szert, vagy csak egyszer próbáltak ki eddig valamilyen illegális szert.

Felhasznált irodalom

Andorka Rudolf (1996): *Bevezetés a szociológiába*. Aula Kiadó, Budapest.

Bali Krisztina (2009): A személyiség szerkezete. In: Juhász Márta és Takács Ildikó (szerk.): *Pszichológia*. Typotex Kiadó, Budapest.

Bácskai Erika és Gerevich József (2001): A drogproblémák megelőzése. In: Ritter Ildikó (szerk.): *Tanulmányok a kábítószer-problémákról*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Boros János és Csetneky László (2000): *Börtönpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest.

Cole, M. és Cole, S. R. (2003): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.

Demetrovics Zsolt (2007): *Drog, család, személyiség. Különböző típusú drogok használatának személyiségpszichológiai és családi háttere*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Demetrovics Zsolt és Balázs Hedvig (2004): Drogosok. In: Gelsei Gergő és mtsai (szerk.): *A láthatatlanság vége. Társadalomismereti olvasókönyv*. Alapítvány a Társadalomelméleti Kollégiumért, Budapest. 121-141.

- Giddens, Anthony (2008): *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hoyer Mária (2001): A droghasználó és a család. In: Ritter Ildikó (szerk.): *Tanulmányok a kábítószer-problémákról*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Komáromi Éva (2001): A droghasználat kialakulásának okai. In: Ritter Ildikó (szerk.): *Tanulmányok a kábítószer-problémákról*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Kurgyis Eszter és mtsai (2010): Az alkoholbetegek személyiségprofiljának bemutatása az átdolgozott Cloninger-féle Temperamentum és Karakter Kérdőív alapján. In: *Addictologia Hungarica*. 2010. IX. évf. 2. sz. 134-139.
- Murányi-Kovács Endréné (1991): *A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pikó Bettina (2005): Ifjúkori problémaviselkedés. In: Pikó Bettina (szerk.): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. L'Harmattan, Budapest.
- Pikó Bettina (2005): Ifjúság és modernitás. . In: Pikó Bettina (szerk.): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. L'Harmattan, Budapest.
- Pikó Bettina (2007): A devianciák szociológiai és szociálpszichológiai modelljei. In: Demetrovics Zsolt (szerk.): *Az addiktológia alapjai I*. Eötvös Kiadó, Budapest. 357-375.
- Rácz József (1988): *A drogfogyasztó magatartás*. Medicina Kiadó, Budapest.
- Rácz József (2001): A droghasználat kialakulásának elősegítő és gátló tényezői. In: Ritter Ildikó (szerk.): *Tanulmányok a kábítószer-problémákról*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Rácz László (2005): Értékek és ifjúság. In: Pikó Bettina (szerk.): *Ifjúság, káros szenvedélyek és egészség a modern társadalomban*. L'Harmattan, Budapest.
- Rózsa Sándor és mtsai (2005): *Temperamentum és karakter. Cloninger pszichobiológiai modellje*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Szántó Zoltán (1998): A racionális döntések elméletén nyugvó társadalomtudomány. In: Csontos László (szerk.): *A racionális döntések elmélete*. Osiris Kiadó, Budapest.